

Hemel en hel sy aan sy

'n Reis na Mosambiek? As jy die slaggate ken en bereid is om op te offer ter wille van 'n onvergeetlike ondervinding, kan jy 'n perspektief op 'n stuk Afrika-geskiedenis kry wat geweldig stimulerend is, skryf **RALPH RABIE** (ook bekend as Johannes Kerkorrel), wat pas 'n rukkie in dié land uitgespan het

ENS op 'n tyd, in die vroeë sewentigerjare, het strepe toeriste uit Suid-Afrika deur die Laeveld gestroom na die wilde dekadensie van Lourenço Marques. Dit was die Transvalers se vakansiebestemming nommer een, en belaa met hul motorbote en surfboards was dit vir hulle die kortste roete na die Indiese Oseaan.

Vandag is dit 'n ander storie. Lourenço Marques het Maputo geword, en die enigste roete na Mosambiek loop nou deur Swaziland.

Vra 'n mens in Swaziland self uit na Mosambiek, kry jy geeneen van die locals wat dink dit is veilig om met 'n motorvoertuig na Maputo te reis nie. "Ry so vinnig as wat jy kan, en moet vir niks en niemand stop nie," is die raad wat almal jou gee.

By 'n grenspos met die naam Namahacha is dit 'n miernes van bedrywigheid. Dit krioel van mense, almal op pad na Maputo. Mense bedel lifts, sigarette, geld. Die amptenare soek visums en registrasievorms. Iemand gryp die pen uit jou hand en begin die vorms namens jou invul. Olie jy die handpalm van 'n beampte met 'n noot of twee, verloop alles vinniger. 'n Twintig rand hier, en 'n vyf rand daar kry jou seepglad deur die burokratiese nagmerrie.

'n Moslem in 'n blou jurk en broek vra 'n lift na Maputo. Hy is 'n dokter, vertel hy. Jammer, die kar is vol tente, bagasie, slaapsakke. 'n Jong penpusher vererg hom vir die onbehelpsaamheid, en kom inspekteer sommer self die kar se agtersitplek. "You no like sharing," sê hy. (Ons wou 'n Jay in vrede geniet langs die pad.) En net daar verdwyn die kar se registrasievorms ewe skielik. Ek sit en wag geduldig op 'n houtbankie, maar vir alle doeleindes het ek nou amptelik onsigbaar geword. Buite toet die motors agter in die ry. Ek word spyt dat ek nie 'n meer sosialistiese hart besit met plek vir duisende passasiers nie. Gaan sit later radeloos in die motor, besluit om te wag tot die papiere self eendag opdaag. Op die hoogtepunt van die lawaaierende toeters en vloekende bestuurders verskyn daar uit die bloute 'n soldaat met die dokumente.

DIE HIGHWAY NA MAPUTO is in teorie 78 kilometer, maar in die praktyk so lank en uitmergelend soos die pad na die hel. Om die waarheid te sê, die pad bestaan feitlik glad nie op plekke nie. Daar is slaggate, dongas, verspoelde stukke en landmyn-kraters. Selfs 10 kilometer per uur is 'n gevaarlike snelheid.

Langs die pad, elke 500 meter, staan groepies soldate, gewapen tot die tande. Jy

is basies nooit buite sig van 'n soldaat nie. Oral staan uitgebrande wrakke van vragmotors en karre.

Leë geboue staan verwaarloos, sonder inwoners. Grandiose geboue, in die Portugese koloniale styl, met ballustrades en verbleikte Maria-ikone, staan verlate. Paul Simon se lyrics kry nuwe betekenis:

*"The sun was beating on the soldiers by the side of the road
There was a bright light, a shattering of shopwindous
the bomb in the baby carriage was wired to the radio"*

DIE VERWOESTING VAN DIE oorlog is oral te sien. Veral vir die eerste 30 kilometer is daar geen landerye nie, net hier en daar 'n murasie, en die Afrika-son bak genadeloos op alles neer. Die soldate beduie vir sigarette, koeldrank, bier, as jy dit waag om stil te hou.

Op die pad hardloop groepies kinders rond en gooi met hande en grawe grond op die gate in die pad. Sodra hulle jou sien, vryf hulle op die maag en steek hande uit vir kos of geld. By Xai-Xai stop ons, stormgeslaan, by die soveelste murasie. Dadelik kom kinders aangehardloop, hul vuiste spring ongevraagd in die lug vir die foto, viva revolusie, vir die rekord.

Dan, halfpad na Maputo, raak die pad skielik mooi. Daar is nuwe landerye, 'n nuwe dorpie, huise van riet en gras, mense wat staan en gesels.

Daar is ook villas uit die Portugese koloniale tyd, met elegante stoepe, en tropiese bome, piesangs, mango's en netjiese landerye. Instituto de Agrario, sê 'n bord. Die argitektuur is ongelooflik mooi. Slanke lyne, sagte kleure.

Dan, in die verte, lê die baai van Maputo. 'n Reusagtige hawestad met wolkekrabbers uit die seventies wat verinneweerd gryp na die hemel, en in die mis oor die see, blink soos 'n juweel in die oggendson.

As jy binnery, is daar verbleikte advertensieborde vir Seven Up en Pepsi-Cola wat enige Pop artist groen sal maak van jaloesie. En oral die geraamtes van hoë geboue, wat net so laat staan is in 1975 ná die revolusie.

DAAR IS DIE CAFÉ CONTINENTAL, kompleet met stoele op die sypaadjies, maar geen melk vir die koffie nie. Dit is asof die horlosie gestop het in 1975, en sedertdien het geen nuwe voorrade die stad bereik nie, en niks kon ooit vervang word nie. Orals sien jy die meubels, die stoele, tafels, gordyne, koppies - alles dateer uit 1973, en aan alles sien jy die verweer sedertdien. Dit is soos om in 'n late sixties/early seventies time-warp in te stap.

Die strate is wyd en hobbelig, met gate in die pad, wat die bestuurders van hip

'n Mosambiekse soldaat

ambassade-voertuie rats omseil. Die strate het name soos Avenu Lenin, Avenu Karl Marx en Avenu Mao tse Tung. Maputo het al die elegansie van 'n Mediterreense stad, maar die merke van 'n verwoestende oorlog en verskriklike armoede sit oral hard en duidelik.

Die veiligste plek vir toeriste in Mosambiek is die eiland Inhaca, duskant die baai van Maputo. Die veiligheid in die res van die land is te onseker. Om na Inhaca te gaan, haal jy 'n veerboot in die hawegebied. Die veerboot self is antiek. Dit is basies 'n groot geroeste ysterbad, en

of hy ooit die eiland sal haal, lyk onseker. Daar is gerugte dat hy die vorige week twee keer gebots het - een keer met die jetty op die kaai, en die tweede keer met die veerboot na Catemba.

DIE EILAND-BEWONERS self pak hom vol, en hulle bring voorrade saam uit Maputo. Sakke uie, aartappels, en meel, en van die eiland self, emmers vol vis vir die mark.

Dis drie ure op die oop see, en soms voel

vervolg op bladsy 20

Elke 500 meter langs die pad is daar 'n Frelimo-soldaat om die gebied teen moontlike Renamo-aanvalle te verdedig

vervolg vanaf bladsy 19

dit of dit vinniger sal gaan om uit die boot te klim en op die water te loop.

Dit is onmoontlik om op die eiland self te kom sonder om nat te word. Van die veerboot af word jy in kleiner plat bote na die eiland gebring, en dan sit jy jou bagasie op jou kop, en stap deur die see tot op die kaai. Amper soos 'n religieuse seremonie is dit: jy moet jou voete met seewater was voordat jy op die goue strand afklim.

Inhaca is 'n paradys, altans vir die eerste paar dae. Die seewater is helder soos glas. Jy kan ure lank swem. En met paddavoete en 'n duikbril kan jy 'n hele wêreld onder die see ontdek. Visse in neon-groen en pers, snaakse vorms. Jy kan amper nie glo dat God so iets kon maak nie, die volmaaktheid van die oordrewe delikate vorms van die visse en die kleurrike koraalrifwe is net 'n halwe graad verwyder van kitsch.

Sit jy snags op die strand, is daar die melkweg bokant jou, die seewater is lou, en as jy aan die water raak of daarin duik, skitter duisende fosforliggies in die water. Uit dié perspektief lyk die aarde volmaak, en jy kan begin vergeet dat daar stede is vol besoedeling, gate in die osoonlaag en oorbevolking elders ter wêreld.

Dié perfeksie raak vervelig ná 'n paar dae. Die tropiese son is genadeloos, en die eiland-lewe self is hard. Ná 'n rukkie kom 'n mens gou agter waar die krake sit. Daar is bitter min vars vrugte en groente, maar as jy van mango's hou, kan jy in 'n boom klim en die takke skud, en 'n paar sal wel

op die grond val. En ná 'n harde dag se staptog kan jy op die hotel se stoep yskoue Agua de Coco bestel. Dit is nou 'n kokosneut wat in die yskas was, oopgekras word, en dan drink jy die sap uit 'n strooitjie.

Maputo is veel interessanter. Dit is waar die vorm van die nuwe Mosambiek uitgebeitel word. Daar is plakstate wat sê: 1992 Ano Novo Prospero - vir 1992, die Jaar van die Nuwe Voorspoed. Ook plakstate vir die vyfde kongres van die Sosialistiese Party. En die tekens van die vrye markstelsel is besig om oral in te kruip.

DIE STRAATKINDERS LOOP ROND met bokse vol sigarette, lekkergoed en teister toeriste. Hulle name word neergeskryf en aan die einde van die dag kry hulle 'n cut van die goed wat hulle verkoop. Fanta is groot. Almal is mal vir Fanta Laranja. Beba Fanta Laranja, volgens die advertensiebord. Dit drink almal op die sypaadjies en in die strate.

Maar as daar sprake van enige werklike voorspoed vir die land is, dan sal Suid-Afrika 'n rol moet speel, want die voorrade sal uit dié land moet kom. En die mense het gemengde gevoelens jeens Suid-Afrika. Die verskriklike armoede in Mosambiek het baie daarmee te doene dat geen produkte uit Suid-Afrika die land 15 jaar lank bereik het nie. Die Suid-Afrikaanse konsulaat lyk soos 'n tronk. Die mense is versigtig oor wat hulle van Suid-Afrika wil inlaat. Stel hulle regtig belang in die toeriste met hulle neon-uitrustings, kapitalistiese ongeërgdheid en sakke vol geld?

Daar is 'n gees van kameraderie onder

die mense in Maputo: hulle is saam deur 'n tyd van groot swaarkry, almal is in dieselfde boot, en almal aanvaar ook verantwoordelikheid vir hul dilemma. Almal glo dat hulle saam daardeur sal kom. Daar is nie tekens van rassisme nie. Almal sosialiseer gemaklik, jy kry nie die indruk dat mense gedurig iemand anders die skuld gee vir hul eie dilemma nie, soos in Johannesburg wel gereeld die geval is.

Jy kan baie goedkoop eet, van die straat en die mark af, of duur, in restaurante of die Hotel Polana, koloniale vertoonstuk nummer een. Die lingua franca is Portugees. As jy Engels praat, kom jy nêrens nie. Die Portugese taal het nogal ironies genoeg, veel bygedra tot nasionale eenheid, kom 'n mens agter.

Soms oortuig die sosialisme jou: as jy vyftig sent vir Malaria-pille by die Farmacia betaal wat in Suid-Afrika R18 kos. Spotgoedkoop openbare vervoer. Boeke wat 50 sent elk kos. En die sentrale mark in Maputo, waar die tafels kreun onder alles waarvan jy kan droom, vars vis uit die see, groente waarop die dou sit, kasjoeneute voor jou oë gerooster, kos in oorfloed vir 'n koning, maar binne die mense se bereik. Selfs oom Sarel van Calitzdorp se geelperskes is hier te koop.

Soms is jy glad nie oortuig dat die stelsel werk nie. Dit is glad nie snaaks om Nuwejaar, van half-een die nag tot halfvier die oggend by 'n padversperring te sit omdat jy nie jou ID-boek met jou rybewys by jou het nie. Of om 15 000 metacals te moet uitpluk om 'n verkeersbeampte om te koop nie. Of om deur vier soldate met AK-47's aangehou te

word, omdat jy niksvermoedend 'n U-draai voor President Chissano se huis gemaak het nie. En dan te hoor dat jy kan gaan, maar net as jy bereid is om sus en soveel dollars uit te pluk vir jou vryheid. En as jy dit nie wil doen nie, word jy gedreig met die gevangenis en 'n sambok-sessie. Dit is blykbaar 'n aanvaarde deel van die daaglikse bestaan om petty officials om te ko. En sit jy eers in die gevangenis, moet j al omkoop, van die hoogste tot die laagste amptenaar.

MAAR MOSAMBIEK IS OOK 'N LAND in 'n oorgangsfase: van 'n militêre staat na 'n ander stelsel. En wat moet dié stelsel wees? Soos die res van die wêreld ook steier onder die stuiprekkings van ideologieë aan die einde van die 20e eeu, moet Mosambiek 'n keuse doen. Die vredesverdrag van 22 November is nog nuut en erg fragiel. Oorlog het 'n lewenstyl geword, met groot winste vir staatsamptenare en sakemanne op die regte plekke, maar die prys, in menslike terme, het hier finaal te hoog geword. 'n Mens kan maar net hoop vir die beste.

Moenie 'n goedkoop paradys verwag met produkte in oorfloed nie. Die land is nog nie heeltemal reg vir strome toeriste nie. Daar is nog nie veel geriewe nie, en diens bestaan op baie plekke glad nie. Maar as jy die slaggate ken en bereid is om op te offer ter wille van 'n onvergeetlike ondervinding, kan jy 'n perspektief op 'n stuk Afrika-geskiedenis kry wat geweldig stimulerend is. En dan moet jy nou gaan - want teen Desember gaan die golf van toerisme die land met mening tref.